

**HYRYNSALMI LÖYTÖJOKI
TERVA- JA TÄRPÄTTITEHDAS**

**Teollisuushistoriallisen kohteen
inventointi, Harri Nyman 1997**

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO

- 1.1. Tehtävä
- 1.2. Kohde

2. LÖYTÖJOEN TEHDAS 1924 - 1939

- 2.1. Tausta
- 2.2. Tehtaan toiminta
- 2.3. Tuotteet

3. TUTKIMUKSET VUONNA 1997

- 3.1. Menetelmät
- 3.2. Muinaisjäännös
  - 3.2.1. Kiinteät rakenteet
  - 3.2.2. Esineet
- 3.3. Uudet rakenteet

4. MUSEOINTI

- 4.1. Kohde museoinnin kannalta
- 4.2. Toimenpide-ehdotus

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- LIITTEET
- I Kuva tehtaan toiminnan ajalta
  - II Löfhjelmin uunin piirustukset

VALOKUVAT JA DIAPOSITIIVIT

- KARTAT
- I Yleiskartta 1, tehtaaseen liittyvät kiinteät rakenteet
  - II Yleiskartta 2, tilanne vuonna 1997 105.2.2
  - III Retorttiuunin pohjapiirroskartta 105.2.3
  - IV Retorttiuunin poikkileikkauskartta 105.2.4
  - V Peruskarttaote

1. Johdanto

1.1. Tehtävä

Tervaprojekti on Kainuun maaseutukeskuksen hanke, jonka tarkoituksena on muun muassa tervateollisuuteen liittyvän perinteen tallennus, tutkimus sekä esittely. Projektin yhteydessä on harkittu Hyrynsalmen Löytöjoella sijaitsevan terva- ja tärpättitehtaan kunnostamista nähtävyyshankkeeksi.

Keväällä 1997 Kainuun maaseutukeskus pyysi museovirastolta toimenpide-ehdotusta koskien Löytöjoen tärpättitehtaan museoimista. Museovirastolla todettiin, että toimenpide-ehdotuksen ja museointisuunnitelman edellytyksenä on kohteen kartoitus, alustava inventointi sekä vallitsevan tilanteen dokumentointi.

Museoviraston tehtävään osoittamana ja Kainuun maaseutukeskuksen palkkaamana allekirjoittanut suoritti mainitut tehtävät ajalla 6.-10.10. (kenttätyöt) ja 10.-14.11. (raportin laatiminen) vuonna 1997.

1.2. Kohde

Löytöjoen terva- ja tärpättitehdas eli niin sanottu Hallan Ukon tervauuni sijaitsee Hyrynsalmen Saarijärven retkeilyalueella noin 2 km Hallan talon pihalla olevalta Jääkärien muistomerkitä pohjoiskoilliseen (NNW) ja noin 600 m Löytöjoen ylittävältä rautatiesillalta itään (E). Kohde on valtion omistamalla maalla koordinaattien $x = 7189\ 72$ ja $y = 430\ 24$ kohdalla noin 170 m mpy, peruskarttalehdellä 4421 06 HOIKKA.

Tehdas on toiminut itään virtaavan Löytöjoen pohjoisrannalla, pienen kosken alla olevan suvannon kohdalla. Tehtaaseen liittyvät maastossa havaittavat merkit sijoittuvat noin 60 m leveälle ja noin 50 m pikälle, sekametsää kasvavalle joen suuntaiselle kaistaleelle. Aluetta rajaa idässä soinen notkelma ja lännessä sekä pohjoisessa louhikot.

Muinaisjäännös koostuu lähinnä tuotantolaitteiden raunioista, rakenteiden jäännöksistä sekä tuotannon ohessa syntyneistä kuopista ja kasoista. Myöhemmin paikalle on pystytetty retkeilyyn liittyviä rakennelmia kuten halkokatos ja nuotiopaikka.

2. Löytöjoen tehdas 1924 - 1939

2.1. Tausta

Johan Alfred Heikkinen eli Hallan Ukko perusti Löytöjoen tehtaan vuonna 1924. J. A. Heikkinen oli valtiopäivämies, jääkäriliikkeen vaikuttaja ja monipuolinen elinkeinojen kehittäjä. Hän harrasti viljelykasvien ja eläinten jalostusta ja perusti muun muassa Hallan poropaliskunnan v. 1888.

Heikkinen pyrki kehittämään myös tervanpolton mahdollisuuksia. Luovuttaessaan Karl Löfhjelmille oikeuden käyttää kehittämänsä tärpätinpuhdistuslaitetta Heikkinen sai käyttö- ja rakennusoikeuden Löfhjelmin patentoimaan tervauuniin lisäpatentteineen. 1890-luvulla hän rakennutti Hyryjärven rannalle Pihkalaan kaksi tervauunia, joista ensimmäinen paloi vuonna 1893 ja toinen jo seuraavana syksynä.

Jatkossa Heikkinen neuvotteli teknisistä parannuksista professori Kustaa Kompan kanssa, jolta sai oikeuden käyttää tämän patentoimaa tärpätintislausmenetelmää. J. A. Heikkinen rakennutti vuonna 1918 Pahalammelle pienen tervauunin, jossa kokeili tuotantoon liittyviä parannuksia. Vuokrattuaan Löytöjoen valtionmaalta alueen tervatehtaan paikaksi Heikkinen perusti suuremman, osittain Löfhjelmin patentista poikkeavan tervauunin. Uunin yhteydessä oli täydellinen pikiöljy- ja tärpättitislamo sekä pienkeittotilat.

Heikkinen, joutui rahan puutteessa myymään Löytöjoen tehtaan, mutta pidätti itsellään sen vuokralla käyttöoikeuden. Hän suunnitteli Hallan talon valaisemista tislauksen yhteydessä syntyvällä valokaasulla, mutta joutui luopumaan hankkeesta teknisten edellytysten puuttuessa.

Löytöjoen tehtaan toiminta loppui talvisodan kynnyksellä vuonna 1939. Jatkosodan aikana Kuusamon rataa rakentaneet saksalaiset purkivat osittain tervauunin ja veivät mukanaan käyttökelpoisen metallin kuten tehtaan kupariset höyryputket. Tämän jälkeen tehtaan alue on pysynyt lähes koskemattomana.

2.2. Tehtaan toiminta

Kaskenpolton ja metsätöiden myötä syntyneet laajat kannokot olivat tehtaan paikan valinnan kannalta olennaisia sillä tervoituneet kannot muodostivat tuotannon tärkeimmän raaka-aineen. Ympäröivistä metsistä saatiin myös tehtaan käyttövoimaksi tarvitut polttopuut.

Paikan valintaan vaikutti myös helposti saatavilla oleva liuskeinen kivimateriaali, jota käytettiin uunin rakentamiseen ja huoltoon. Jäähdytyslaitteissa tarvittu vesi johdettiin tehtaalle Löytöjoesta.

Kantomiesten ja hevosten irtivipuamat ja tehtaalle kuljettamat kannot säilytettiin taivasalla, jolloin sade huuhtoi niistä enimmäkseen hiekat ja mullat. Kannot "ammuttiin" ruutipanoksilla ja valmistettiin pilkkeeksi kirveillä. Tervakset ladottiin vaihdettavanaan 4 kuutiometrin vetoiseen pilkekattilaan eli hylsyyn, joka siirrettiin nosturilla rautaiseen retorttiuuniin. Retorttiuuni suljettiin metallikannella ja tiivistettiin savella. Tiivistesavi kaivettiin tehtaan alueelta.

Uunia kuumennettiin toista vuorokautta polttopuista riippuen. Lämpömittarin avulla valvottiin, että lämpötila oli 350 - 400 astetta. Polton yhteydessä terva irtosi pilkkeistä ja valui uunin pohjasta lähtevää putkea myöten tervatynnyreihin. Samassa prosessissa erottui tärpättipitoista höyryä, joka virtasi kattilan yläosasta lähtevää putkea pitkin katettuun jäähdytyslaitteeseen.

Jäähdytyslaite muodostui tynnyreistä ja niiden läpi kulkevista putkista. Tynnyreitä oli talvisin kaksi ja kesäisin neljä. Viimeisessä tynnyrissä höyry tiivistyi nesteeksi, jonka tärpättipitoisuus tarkastettiin mittalasin avulla.

Tärpätti kannettiin jakoastioilla sivummalla olevaan tärpättitehtaaseen, jossa se tislattiin tärpättikattilan ja kahden jäähdytystynnyrin avulla puhtaaksi tärpätiksi. Tärpättitehtaassa tislattiin myös tervatynnyrien pohjalle erottunut puuhappo eli tervankusi pikiöljyksi ja saapasrasvaksi. Prosessissa syntyi myös pikeä ja puuspriitä.

Tervauunin polton jälkeen hylsy nostettiin retortista ja sen sisälle jääneet hiilet kaadettiin vieressä olleeseen hiilikasaan. Tervauunia hoiti vuorollaan kolme miestä.

2.3. Tuotteet

Tehtaan tuotteet kuljetettiin Hallan talolle noin kaksi kilometriä pitkää talvitietä myöten. Osa tuotteista pakattiin tehtaalla ja osa ilmeisesti Hallassa.

Terva pakattiin tynnyreihin ja myytiin edelleen. Hiilet osti pääasiassa Valtion Rautatiet ja ne ajettiin talvisin Kontiomäelle. Tärpättitehtaassa tislattu pikiöljy, jota käytettiin hyttysmyrkkynä pullotettiin ja varustettiin tehtaan omalla etiketillä. Saapasrasva pakattiin rasioihin ja myytiin. Saatu piki otettiin vain osittain

talteen ja puusprii kaadettiin maahan.

Tärpätti pakattiin suuriin rautakehyksisiin lasipulloihin. Sitä ostivat muun muassa maalitehtaat. Löytöjoen tärpättiä on saatettu käyttää myös kamferin valmistukseen, jota käytettiin kemianteollisuuden raaka-aineena ennen keinoaineiden valmistusta (Nykänen 12.11.1997).

3. Tutkimukset vuonna 1997

3.1. Menetrit

Syksyn 1997 tutkimustehtävänä oli muinaisjäännöksen kartoittaminen, vallitsevan tilanteen dokumentointi ja alustava inventointi.

Tehtaan toimintaan perehdyttiin vanhojen valokuvien, kirjallisuuden ja haastattelujen avulla sekä maastoinventoinnin keinoin.

Alueesta piirrettiin yleiskartta mittakaavassa 1:200. Kartalle merkittiin tehtaan toiminnasta kertovat maastossa näkyvät ilmiöt ja myöhemmin rakennetut retkeilyyn liittyvät rakennelmat. Raportissa olevat yleiskartan kopiot ovat 5 % alkuperäisiä pienempiä. Lisäksi piirrettiin retorttiuunista pohjakaava- ja poikkileikkauskartta mittakaavassa 1:20.

Tutkimusalueen kiintopisteiden korkeudet mitattiin Hallavaaran seisakkeen korkeuspisteen 183.011 m mpy perusteella. Kiintopiste 1 korkeus on 172.29 m mpy. Se on yleiskarttaan merkityn kannon nokassa. Kiintopiste 2 sijaitsee 34 metriä kp 1:sestä suuntaan 363 (400 goonin asteikolla) olevan kiven korkeimmalla kohdalla. Kp 2:sen korkeus on 173.62 m mpy.

Tehtaan nykytilan dokumentointi ja alueen inventointi toteutuivat maastoinventoinnin sekä kartoituksen yhteydessä. Alue myös valokuvattiin.

3.2. Muinaisjäännös

3.2.1. Kiinteät rakenteet

Tehdasalueella on nähtävissä runsaasti tuotantoprosessiin ja -laitteistoon liittyviä merkkejä. Seuraavassa käydään läpi tehtaaseen liittyvät rakenteet ja maanpinnalla havaittavat tuotantoon liittyvät merkit.

Retorttiuuni (1) on Löfhjelmin patentoiman uunin (liite) muunnos, joka muistuttaa tyypiltään niin sanottua mantteliuunia. Uunin sisällä on kiinteä noin 5 mm paksusta rautalevystä valmistettu katkaistua lieriötä muistuttava "pata". "Padan" suurin leveys on noin 1,6 m ja mitattu syvyys 2.2 m.

Rautauunia ympäröi liuskeisesta luonnon kivistä tehty muuri, jonka leveys täyttöaukon kohdalla on 2.4 m. Muuraukseen on käytetty niin sanottua savilaastia. Muurin ja rautapadan väliin jää leveimmillään n. 20 cm leveä palotila. Muurissa on nähtävissä myös savupiipun paikka, jonka yläosa oli tehtaan toimiessa tiilistä valmistettu. Tulisija on epäsäännöllisen muotoinen, liuskeisesta kivistä valmistettu noin 1.5 x 1.5 metriä laaja uloke.

Rautauunin sisään on jäänyt vaihdettava pilkekattila eli hylsy. Hylsyn halkaisija on 1.24 m ja syvyys n. 1.6 m, siinä on kolme rautalangasta tehtyä nostolenkkiä. Hylsyä peittää rautalevyistä tehty, halkaisijaltaan noin 1.4 m:n suuruinen kansi. Kannessa on kaksi kahvaa ja reikä painemittaria varten.

Uunin rautaosat on valmistettu laivoissa käytetyistä rautalevyistä ja työstetty tehtaan tarkoituksiin Hallan talossa.

Retorttiuunin ympärille on kertynyt runsaasti tehtaan käyttöön liittyvää jättemaata kuten palanutta savea ja myöhemmin kasautunutta kariketta. Uuninkylki lienee peittynyt paikoin jopa 2 m paksun maakerroksen alle. Myös tulipesästä on näkyvissä vain yläosan rakenteita.

Muuraukseen käytetty savilaasti on kosteuden vaikutuksesta melko pahoin "sulanut". Tämä on aiheuttanut rakenteiden haurastumisen ja osittaisen sortumisen. Metalliosat ovat ruosteessa, mutta silti "lujassa" kunnossa.

Retorttiuunin vieressä on noin metrin pituinen ja puolen metrin levyinen liuskekilvatomus (2). Sitä ei ole muurattu eikä siinä ole merkkejä tulenpidosta. Kivet lienevät uunin huoltoon tarkoitettuja varakiviä.

Uunin länsipuolelle on kaatunut hylsyjen siirtelyyn käytetty nostolaite. Nosturin vieressä olevat kaksi kiveystä ovat ilmeisesti siihen liittyneitä tukirakenteiden jäännöksiä. Nosturin pohjoispuolella on hiilikasa, johon hylsyn sisälle jäänyt hiiltynyt puutavara kaadettiin.

Retorttiuunin eteläpuolella on kaksi jäädytinlaitteisiin kuulunutta heikkokuntoista tynnyriä. Jäädyttimeen

liittynevät myös rannan läheisyydessä olevat epämääräiset kaivannot. Vesiränniin tai kohdassa 6 olleeseen siltaan ja patoon viittaavia rakenteita ei ole enää havaittavissa.

Sillan tehtaanpuoleisella rannalla on siihen liittynyt epäselvä tasanne. Sillan ja jäähdyttämön väliin on sortunut lautarakenteinen varastorakennus.

Tärpättitislamo (3) sijaitsi ensin jäähdyttämön vieressä, mutta siirrettiin sivummalle sen ja jäähdyttämön katon tuhouduttua tulipalossa. Kustaa Kompan patentin mukaiseen tislamoon kuului umpiokattila ja kaksi jäähdytystynnyriä. Nykyään jäähdyttämöstä on jäljellä vain tislamon kattilaa tukenut liuskekivilatomus. Hyväkuntoinen latomus on runsaan metrin pituinen, metrin levyinen ja noin 70 cm korkea. Tärpättitislamon kattila lojuu läheisessä savikuopassa.

Tärpättitislamon pohjoispuolelta alkaa savenottokuoppien vyöhyke. Noin 40 metriä pitkällä alueella on 18 erikokoista kaivantoa joiden syvyys vaihtelee puolesta metrillä metriin. Kuopat ovat sammaloituneet, mutta niissä on paikoin näkyvissä selkeitä kaivamisen jälkiä.

Tehtaan asuinrakennus eli kämpä (4) on sijainnut alueen pohjoisosassa. Kämpä on ollut n. 4 x 4 metrin kokoinen salvottu hirsirakennus, jonka peränurkassa on rautaisen hellauunin jäännökset. Kämpän paikka erottuu nykyään matalana kohoumana maaperässä. Kämpän itäpuolella on ollut varastorakennus, josta ei ole säilynyt maanpinnalla havaittavia merkkejä.

Tehtaan alueella on myös 18 käyttämättä jäänyttä raaka-ainekantoa, joista osa on pitkiä savottakantoja ja osa lyhyitä kaski- eli kesyenkantoja. Tehtaan toimintaan liittyy myös tulisijalle vievä polku ja siihen liittyvä kaivanto.

3.2.2. Esineistö

Tehdasalueella on siellä täällä sen toiminnan aikaisia metalliesineitä, jotka ovat yleensä ottaen melko hyvässä kunnossa ja kestävätkä muun muassa siirtelyä.

Tehtaan toiminnan kannalta tärkeimpiä ovat kaksi painekattilan näköistä laitetta, joista savikuoppaan heitetty on tärpättitislamon kattila. Merkittäviä ovat myös eripaikoissa sijaitsevat hylsynkappaleet, joissa on nähtävissä saksalaisten ampumia luotien reikiä. Suuremmista metalliosista mainittakoon myös kaksi suurta metallilieriön katkelmaa, jotka saattavat liittyä uunin täyttöaukon rakenteisiin ja nosturin metalliosat.

Kämpän "sisällä" on paljon pienempää metalliesineistöä, kuten tärpättipullon rautakehyksiä, mittarinrunko, jäädyttimien kierreputkia, nostokoukut, tynnyrin vanteita, tehtaan putkiston osia jne. Sortuneen varastorakennuksen ympäristössä on runsaasti rautaromua.

Puuesineitä alueella on vain vähän. Parhaiten on säilynyt kaksi suurta "sillitynnyriä", joissa on säilytetty tervankusta. Kämpässä on myös pienempien kimpiastioiden jäännöksiä ja muunmuassa yksi nahkahanska.

Esineiden tarkastelu jäi tämän tutkimuksen puitteissa hyvin pinnalliseksi. Voidaan kuitenkin todeta, että alueella on tehtaan toiminnan aikaista esineistöä, johon olisi syytä perehtyä. Tehtaaseen liittyviä esineitä on tietävästi myös Hallan talon paikalla.

3.3. Uudet rakenteet

Tehdasalueelle, vanhan kämpän ympäristöön on pystytetty retkeilyyn liittyviä rakenteita. Niitä ovat halkokatos, roskalaatikko, nuotion paikka penkkeineen ja puunrunгон puolikkaista tehty pöytä ja penkit. Lisäksi paikalla on nimikyltti ja tehtaan toiminnasta kertova opastaulu. Tehtaalle johtava retkeilypolku pitkospuineen lienee myös melko uusi ilmiö.

4. Museointi

4.1. Kohde museoinnin kannalta

Löytöjoen terva- ja tärpättitehdas on edustava ja melko hyvin säilynyt muinaisjäännös, johon liittyy useita mielenkiintoisia ja museoimista puoltavia seikkoja.

1. Se edustaa tervanpolton viimeistä vaihetta ja elinkeinon teknistä huippua.
2. Kohteeseen liittyy tekniikanhistorian kannalta merkittäviä henkilöitä, kuten Oulun Konepajan omistaja Karl Löfhjelm ja tekniikan professori Kustaa Komppa.
3. Kohde on osa J. A. Heikkisen eli Hallan Ukon ja Hallan talon historiaa.
4. Tuotantoprosessi on jäänyt ikään kuin kesken eli Löytöjoella on nähtävillä tuotantoprosessin eri vaiheet.
5. Tehdasalue on tiivis, selvästi rajattavissa oleva alue.

6. Tehtaan toiminnasta on melko hyvät tiedot, joita voidaan laajentaa haastatteluin.

7. Saksalaisten toimet tehtaalla kertovat merkittävästä vaiheesta Suomen historiassa.

Löytöjoen tehdas on paikallisesti merkittävä, mutta myös valtakunnallisesti huomattava kohde, jonka säilyminen ja kunnostaminen on toivottavaa. Epäkohtana voidaan mainita tehtaan suhteellisen syrjäinen asema.

4.2. Toimenpide-ehdotus

Toimenpidesuositus sisältää kohteen nähtävyydsarvon parantamiseen ja suojaamiseen liittyviä ehdotuksia.

Retorttiuunista ja sen tulisijasta on näkyvissä vain osittain raunioituneita ylärakenteita. Uunin peittävät maakerrokset poistamalla saataisiin esiin tehtaan toiminnan kannalta tärkein ja näyttävin kohde.

Mahdolliset kaivaustoimet on suoritettava museoviraston hyväksymän henkilön johdolla.

Retorttiuunin hajoaminen tulisi pysäyttää ja pahimmat sortumat tulisi siistiä. Savilaastin "sulaminen" on uunin kannalta ongelmallista ja rakennelman kriittiset kohdat olisikin hyvä tukea.

Retorttiuuni tulisi suojata myös sateen ja lumen suorilta vaikutuksilta esim. kevyellä katoksella. Näin estettäisiin jäätyminen aiheuttamia murtumat ja hidastettaisiin ruostumisen etenemistä. Katos ei saisi vahingoittaa muinaisjäännöstä, sen pitäisi olla helposti purettavissa ja sen täytyy erottua tehtaaseen liittyvistä rakenteista.

Alkuperäisestä yhteydestä irrallaan olevat metalli- ja muut esineet tulisi kerätä yhteen paikkaan ja suojata sateelta. Tässä yhteydessä ne olisi syytä myös luetteloida.

Puuston harvennusta ja alueen raivausta tulee jatkaa siten, että tehtaaseen liittyvät kohteet tulevat paremmin esille.

Tehtaan läheisyyteen tulisi pystyttää kyltti/katos, jossa selvitettäisiin tehtaan historiaa. Tässä yhteydessä voisi olla esillä myös toimintaan liittyneitä esineitä.

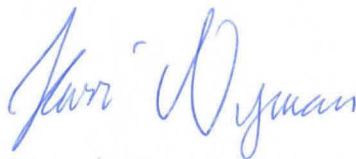
Opastus alueelle ja alueella tulisi järjestää selkeästi. Tässä yhteydessä voi harkita mahdollista tutustumisreittiä ja kohteiden merkitsemistä maastoon.

Retkeilyyn liittyvien rakennelmien siirtämistä pois tehtaan piha-alueelta tulisi harkita. Tehtasalue voitaisiin muutenkin rauhoittaa rakennustoiminnalta. Eräänlainen ihanne voisi olla karttaliitteessä 1 näkyvä tilanne.

Tehdasta ei tule korjata alkuperäiseen asuunsa tai saatta toimintakuntoon. Parhaimmillaan Löytöjoen tehdasalue toimisi arvokkaana korpiteollisuuden muistomerkkinä, jossa saisi käsityksen tehtaan toiminnasta ja sen edustamasta terva- ja kemianteollisuuden vaiheesta.

Löytöjoen terva- ja tärpättitehtaaseen kohdistuvista toimista tulee neuvotella museoalan viranomaisten kanssa.

Helsingissä 17.11.1997

Harri Nyman

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Tehtaan toimintaa koskevat lähteet on saatu lähinnä Hyrynsalmelaiselta perinteen kerääjältä **Kalle Juntuselta** (puh. 08-741689). Kalle Juntunen on haastatellut muun muassa tehtaalla työskennellyttä mieshenkilöä.

Tervaprojektin vetäjällä **Esa Heikkisellä** on hallussaan tehtaalla kuvattu elokuvanpätkä (n.30 sek.) ja toiminnan aikaisia valokuvia. Esa Heikkinen, Osmonkatu 9, 87100 Kajaani, puh. 08-741689.

Tutkija **Panu Nykänen** on antanut arvokkaita varhaista kemianteollisuutta koskevia tietoja.

Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta

Handledning i Tjärbränning med Uleåborgs mekaniska Werkstads patenterade Tjårugnar. 1895. Uleåborg.

Helander A. Benj. & Vesterinen, Emil 1918.

Tervateollisuus. Kauppa- ja teollisuuskomisioni. Pihka- ja tervakonttorin julkaisuja N:o 5. Helsinki.

Juslin, W 1887. **Om tillverkning af träsprit och träättika och deras möjliga tillgodogörande vid ugnskolning.** Aftryck ur " Tekniska Föreningens i Finland Förhandlingar.

Kokko, Arvo 1939. **Hallan Ukko.** Porvoo.

Lassila, I 1945 (?). **Tervan ja tärpätin valmistus.** Keskusmetsäseura Tapio.

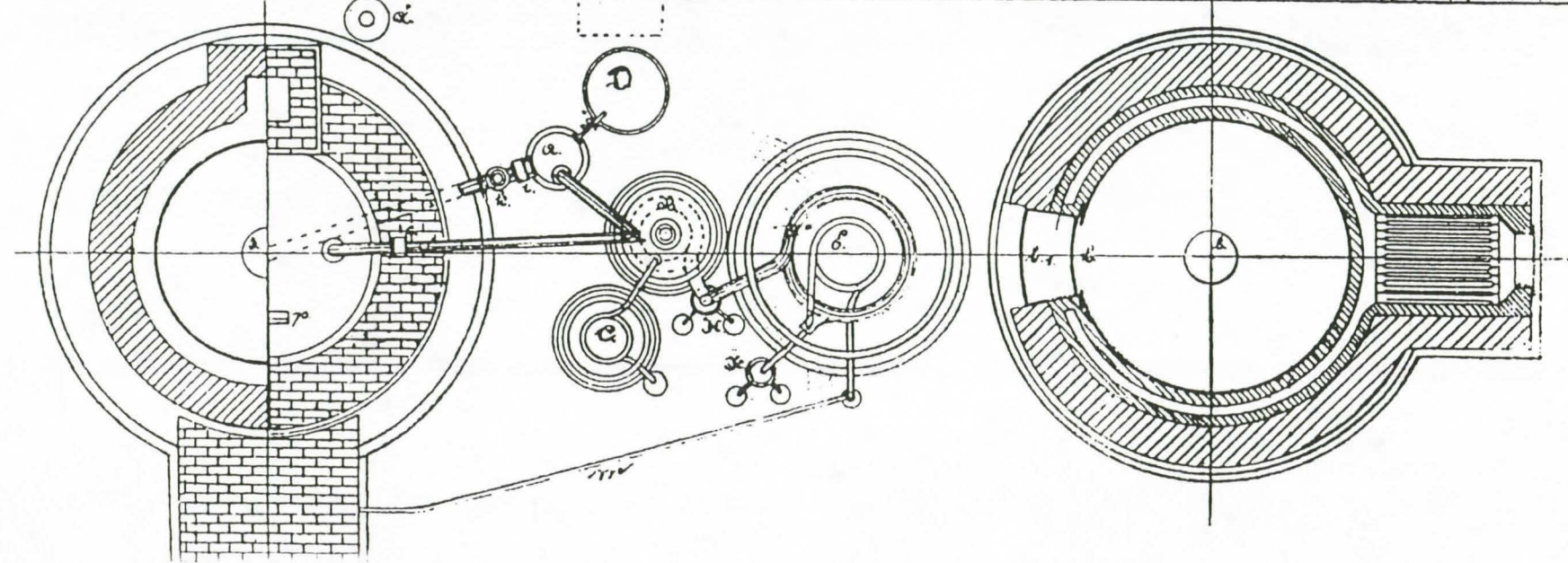
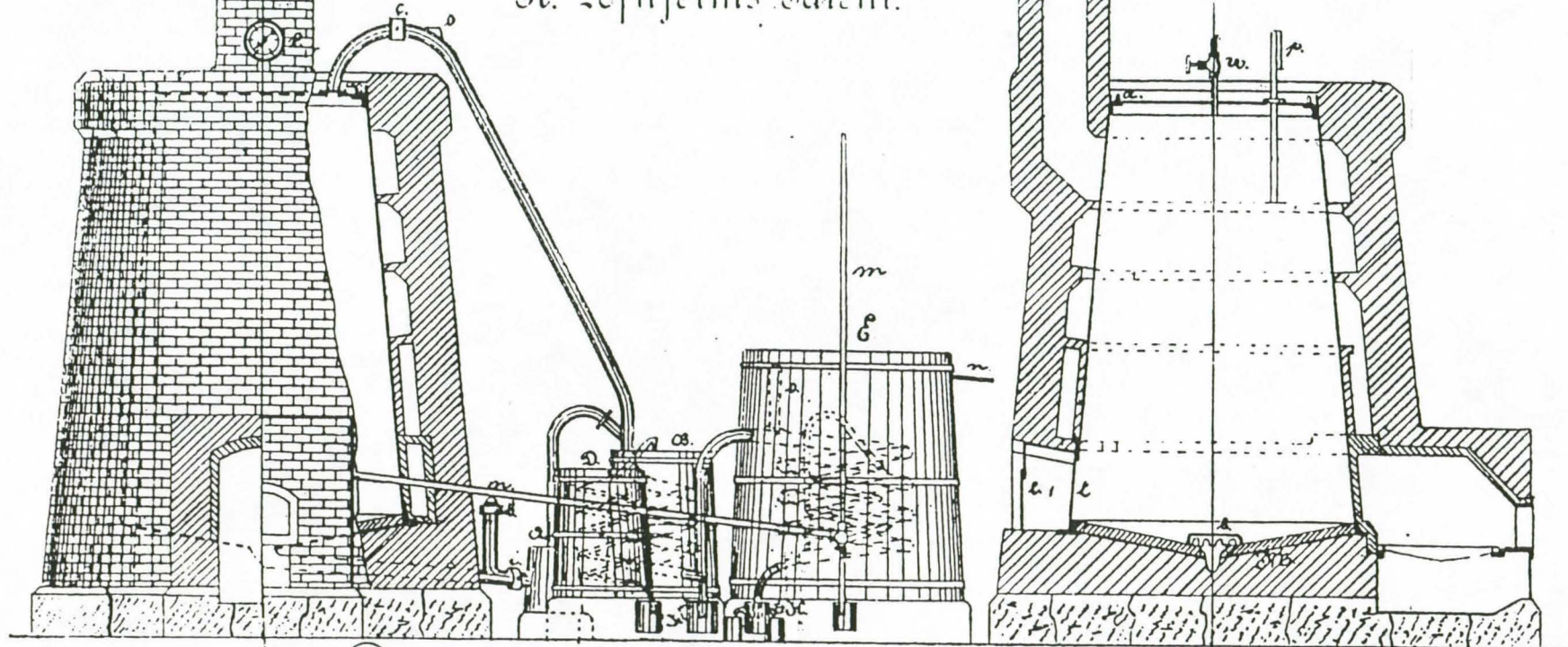
Paajala, Juhani & Jokivartio, Tuula 1989. **Tervan valmistus ja käyttö.** Oulun yliopisto Pohjois-Suomen tutkimuslaitos Research Reports 93. Oulu.

Turpeinen, Oiva 1988. Väestö ja talous 1720 luvulta 1980 luvulle. **Hyrynsalmen historia.** Jyväskylä.

Valmari, J & Wainio, W 1913. **Puun hielto.** Helsinki.

Skåborgs Mek. Verkstads
Fjærugn.
K. Löfljelm's Patent.

VALOKUVAT

1. (Rho neg. 118876)

Retorttiuuni ja sen tulisija pohjoisesta (N). kuva HN

2. (Rho neg. 118871)

Retorttiuunin sortunut lounaisreuna. Oikealla savupiipun paikka. Lounaasta (SW). kuva HN

3. (Rho neg. 118872)

Varakivilatomus, jonka takana metallilieriön kappale. Lännestä (W). kuva HN

4. (Rho neg. 118873)

Retorttiuuni, varakivilatomus ja kaksi jäädyttämön tynnyriä. Etelästä (S). kuva HN

5. (Rho neg. 118874)

Löytöjoki. Kosken alapäässä on ollut silta ja pato. Idästä (E). kuva HN

6. (Rho neg. 118875)

Tärpättitislauamon kattilan tukilatomo. Etelästä (S). kuva HN

7. (Rho neg. 118868)

Tärpättitislauamon kattila. Lännestä (W). kuva HN

8. (Rho neg. 118869)

Savenottokuoppia. Kaakosta (SE). kuva HN

9. (Rho neg. 118876)

Kämpän paikka ja sen "sisällä" olevaa rautatavaraa. Etelästä (S). kuva HN

10. (Rho neg. 118877)

Retkeilyyn liittyviä uusia rakenteita. Oikealla hylsyn kappale ja etualalla "sillitynnyri". Lännestä (W). kuva HN

11. (Rho neg. 118866, 118867)

Panoraamakuva otettuna samalta kohtaa kuin liitteenä oleva vanha kuva. Etelästä (S). kuva HN

DIAPOSITIIVIT

1. (Rho neg. 39468)

Tehtaaseen liittyvää esineistöä: mittarin runko, jäähdyttimen putkistoa, nostokoukut, kaksi "sillitynnyriä", tärpättipullon rautakehikko jne. Pohjoisesta (N). kuva HN

2. (Rho neg. 39469)

Kämpän paikka ja sen sisällä olevaa rautatavaraa. Etelästä (S). kuva HN

3. (Rho neg. 39470)

Retorttiuuni ja tulisija pohjoisesta (N). Vasemmalla varakivilatomus. kuva HN

4. (Rho neg. 39471)

Retorttiuunin sortunut lounaisreuna. Oikealla savupiipun paikka. Lounaasta (SW). kuva HN

5. (Rho neg. 39472)

Tärpättitislauamon kattilan tukilatamus. Lounaasta (SW). kuva HN

6. (Rho neg. 39473)

Hyvin säilynyttä retorttiuunin yläreunaa. Idästä (E). kuva HN

7. (Rho neg. 39474)

Savenottokuoppia. Kaakosta (SE). kuva HN

8. (Rho neg. 39475)

Tärpättitislauamon uuni. Lännestä (W). kuva HN

9. (Rho neg. 39476)

Löytöjoki idästä (E). Kosken alaosassa on ollut sillan ja padon paikka. kuva HN

10. (Rho neg. 39477)

Raaka-ainekanto. Idästä (E). kuva HN

11. (Rho neg. 39478)

Jäähdyttämön tynnyrit. Oikealla varakivilatomus. (S) HN

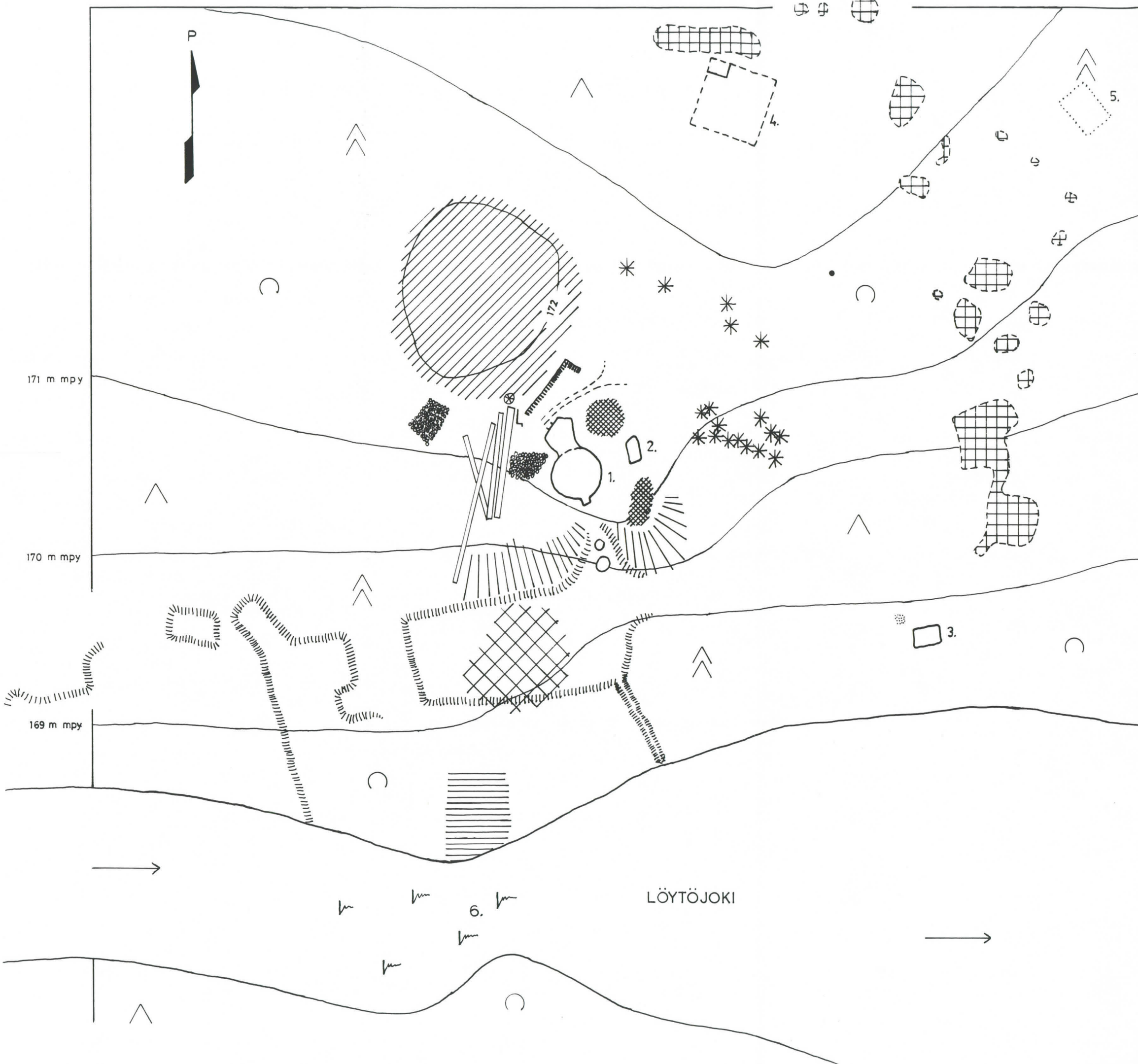
172 m mpy

P

171 m mpy

170 m mpy

169 m mpy

- hiilikasa
- sortunut varastorakennus
- siltaan liittynyt tasanne
- saven- ja mullanottokuoppa
- kasa palanutta savea
- jyrkkä rinne
- kaivanto
- epämääräinen kaivanto
- raaka-ainekanto
- kiveys * pikeä
- nosturinosia
- polku
- jäädyttämön tynnyrit
- mänty-, kuusi-, lehtipuumetsää
- koski
- 1. retorttiuuni
- 2. varakivet
- 3. tärpättislaamo
- 4. kämpärakennuksen pohja ja uuni
- 5. varastorakennuksen paikka, ei näkyviä rakenteita
- 6. sillan ja padon paikka, ei näkyviä rakenteita

LÖYTÖJOKI

HYRYNSALMI LÖYTÖJOKI

H. NYMAN 1997

YLEISKARTTA

1: 200

10 m

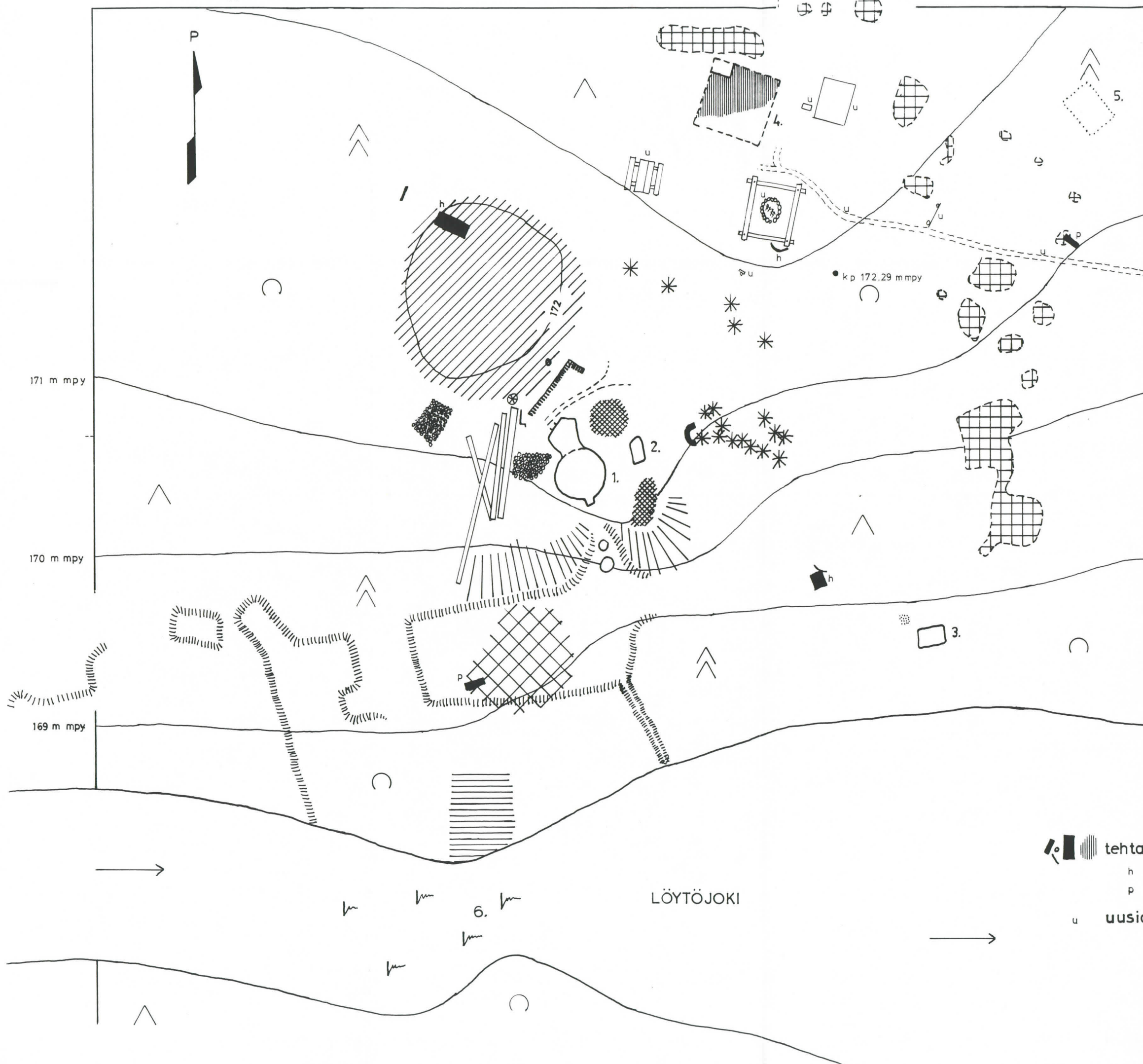
172 m mpy

P

171 m mpy

170 m mpy

169 m mpy

- hiilikasa
- sortunut varastorakennus
- siltaan liittynyt tasanne
- saven- ja mullanottokuoppa
- kasa palanutta savea
- jyrkkä rinne
- kaivanto
- epämääräinen kaivanto
- raaka - ainekanto
- kiveys
- pikeä
- nosturinosia
- polku
- jäädyttämön tynnyrit
- mänty-, kuusi-, lehtipuumetsää
- koski
- 1. retorttiuuni
- 2. varakivet
- 3. tärpättislaamo
- 4. kämppä rakennuksen pohja ja uuni
- 5. varastorakennuksen paikka, ei näkyviä rakenteita
- 6. sillan ja padon paikka, ei näkyviä rakenteita

 tehtaan toimintaan liittyviä metalliosia

h hylsyn eli nostopadan kappale
p painekattila

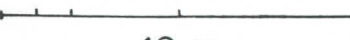
u uusia, lähinnä retkeilyyn liittyviä rakenteita

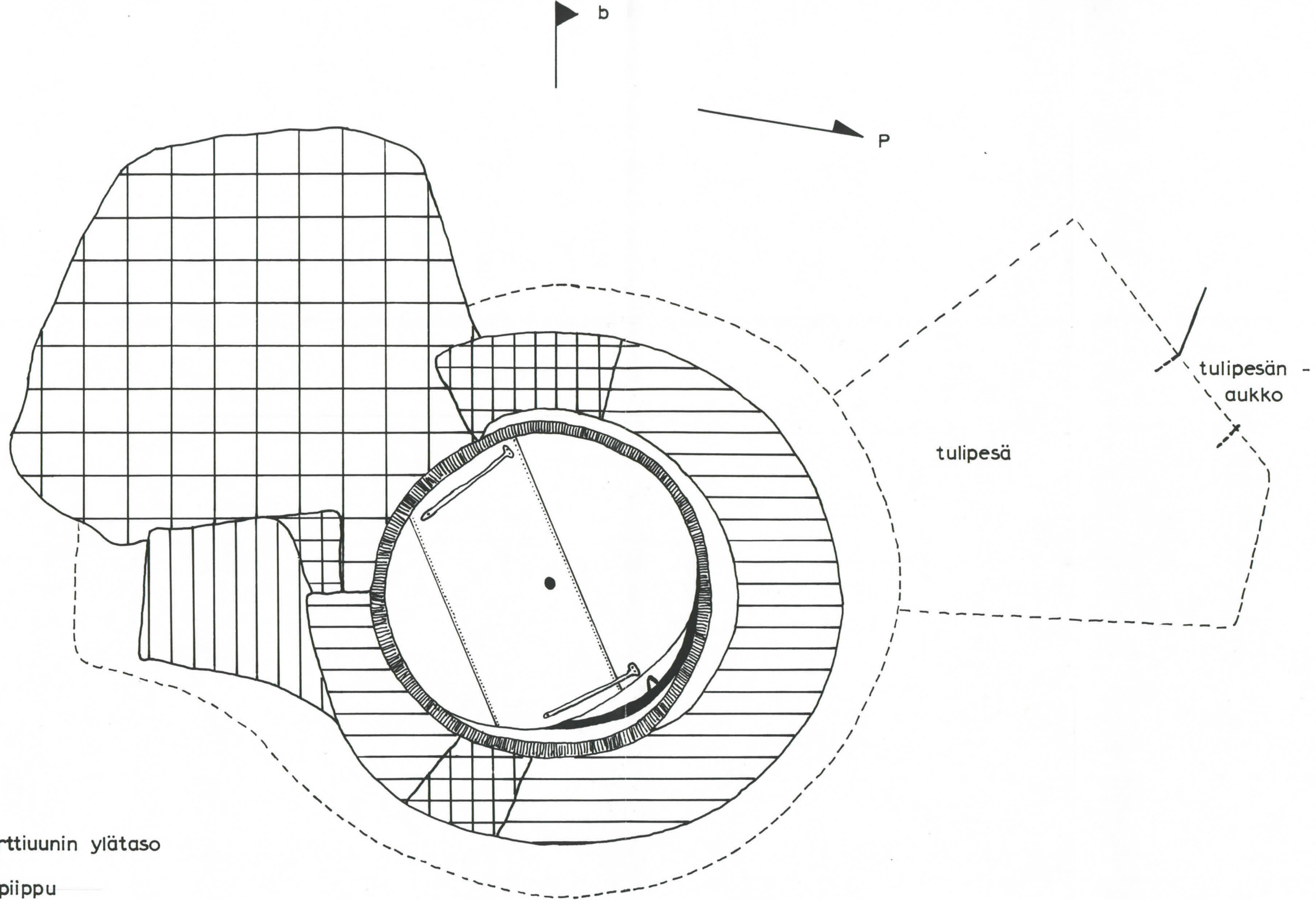
LÖYTÖJOKI

HYRYNSALMI LÖYTÖJOKI

H. NYMAN 1997

YLEISKARTTA

1:200 10 m 105.2.2

- retorttiuunin ylätaso
- savupiippu
- sortunut uuninkylki
- rauenneita kiviä
- sisemmän rautauunin reuna
- hylsyn eli nostopadan reuna
- kansi ja kannenkahva
- retorttiuunin linja maata vasten

a
leikkauspiirros

HYRYNSALMI LÖYTÖJOKI
H. NYMAN 1997
1 : 20

RETORTTIUUNI YLHÄÄLTÄ

N:o 4421 06

72

73

74

71 90
-06 m 00 s
28° 30'
7 190

Nak = - 23°
430

Nak = + 22°
431

432
HYRY

Taivalkoskelle

Pahamiehensoidin

Valtionmaa

90

64°
47'
30"

71 89

Heinshetteensuo

Pikkämäntätkö

gallotyösuu

Ammansaaren-
Kytömaen tielle

LAVAZARA

Ampiaisaho

Hallavaara

Hyrnsalmi

71 88

Honkamaa

Pieni Honkamaa

Hala

Jääjärven muistomerkki

71 87

Kapustalanmit

Riihilehto

Kapustavaara

Kivulampi

Kirkkoaho

71 86

Huuhkajasuo

Pieni Kivisuo

KIVISUO

Valtionmaa

71 85

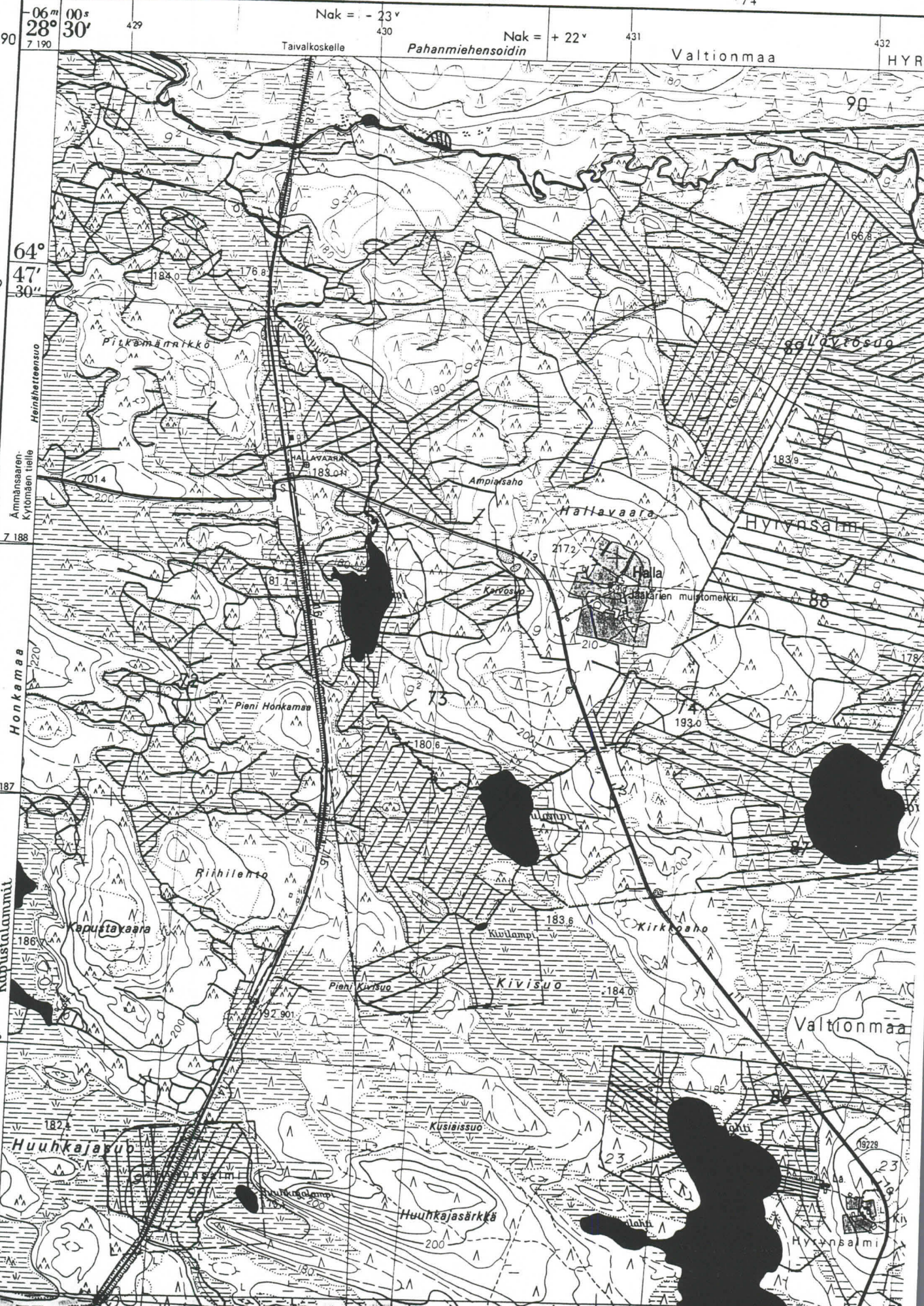
Huuhkajasärkkä

Huuhkajasärkkä

Kusiissuo

23

Hyrnsalmi

HYRYNSALMI

LÖY TÖJOKI

Terva- ja härpäntehdas

INVENTOINTI
1997

2110 NEG 118866

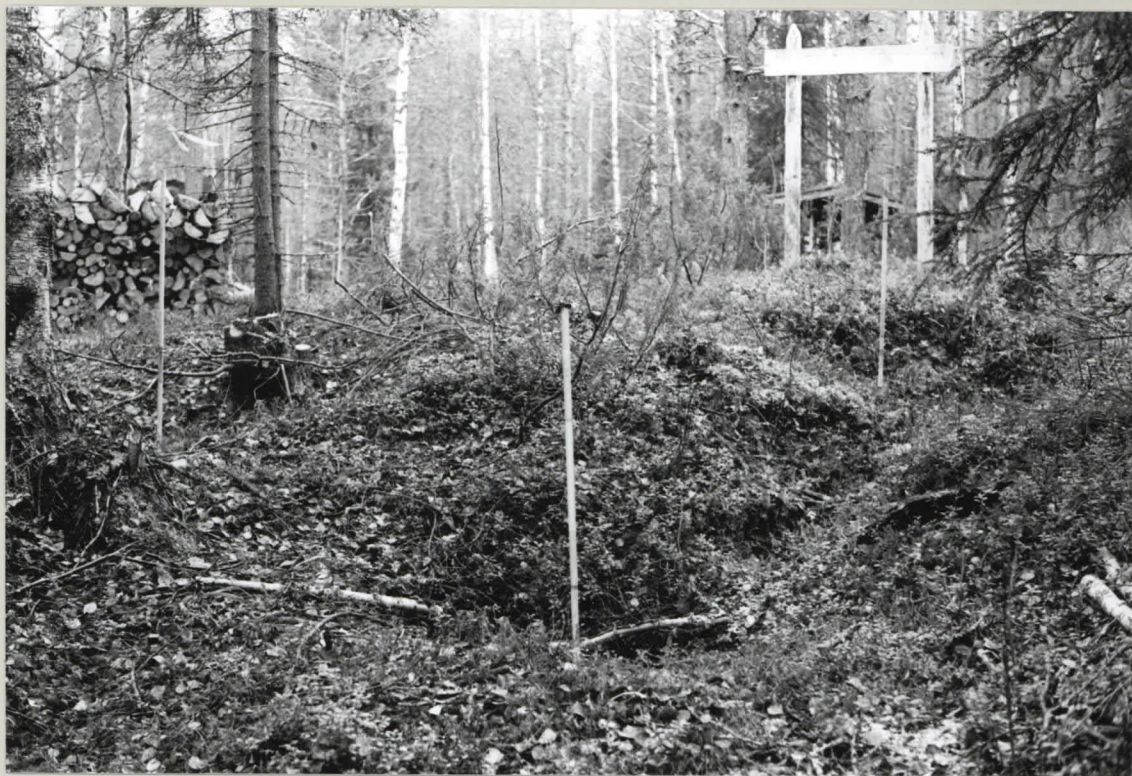
RHO NEG 118866 - 118867

Pänsäntekuvassa otettu samaa kohtaa kuin
liitteessä oleva kuva. Etylästä

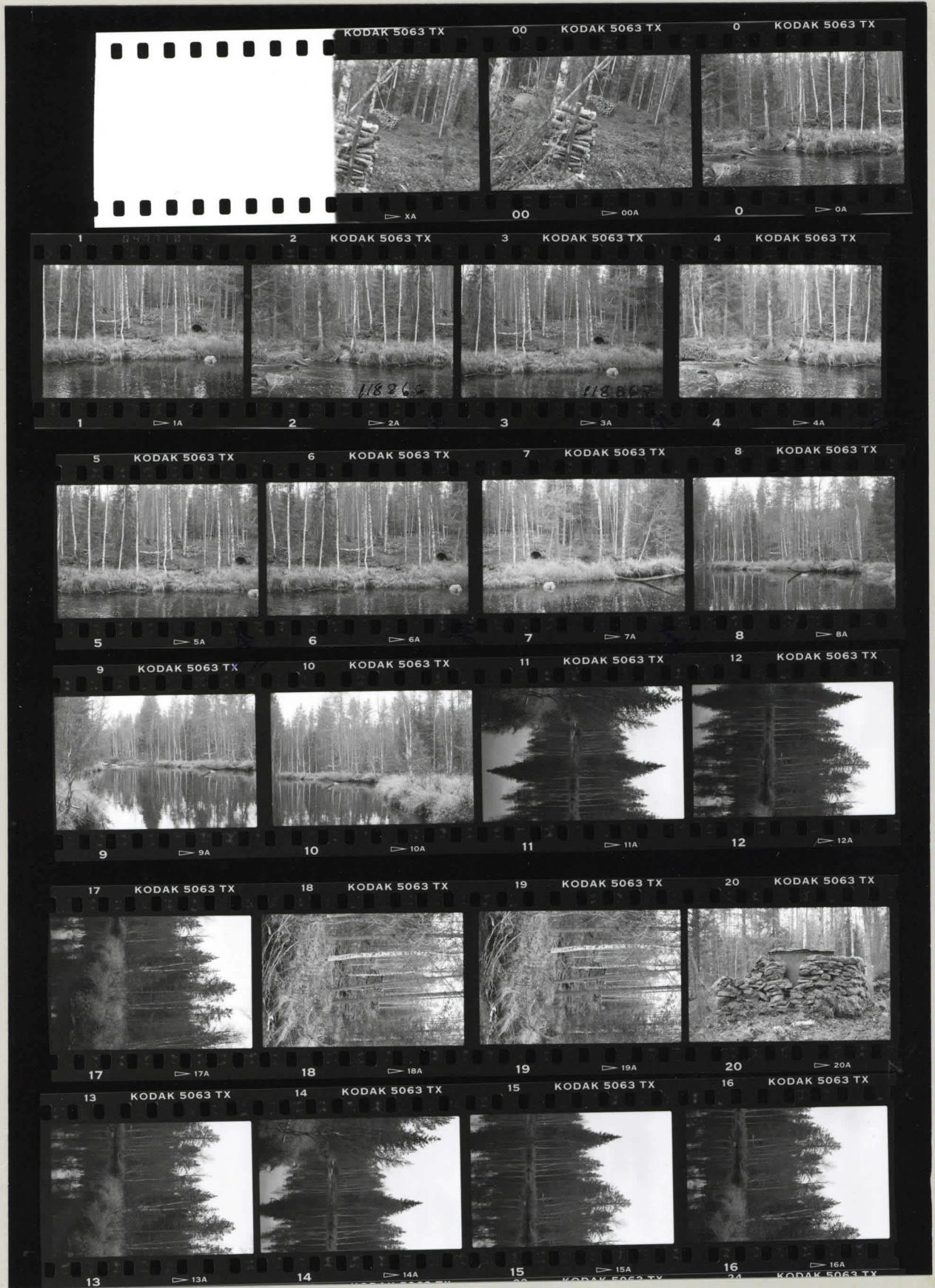
Tärpättitiskaamon kattila

RHO neg. 118868

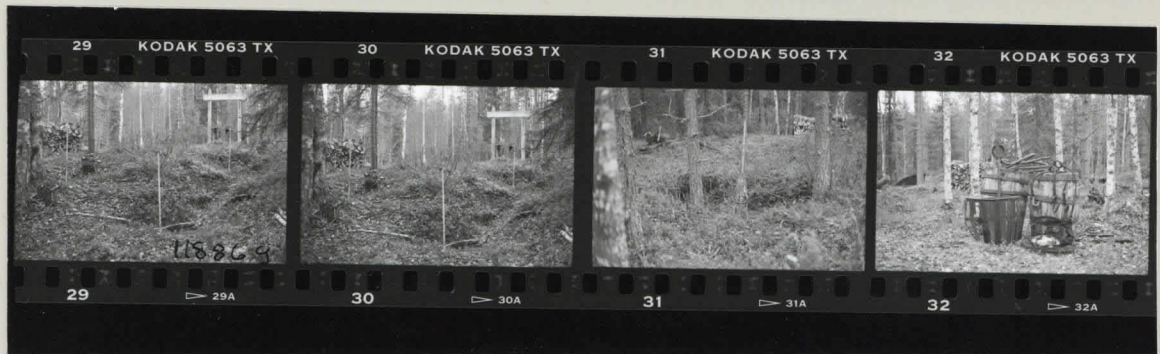
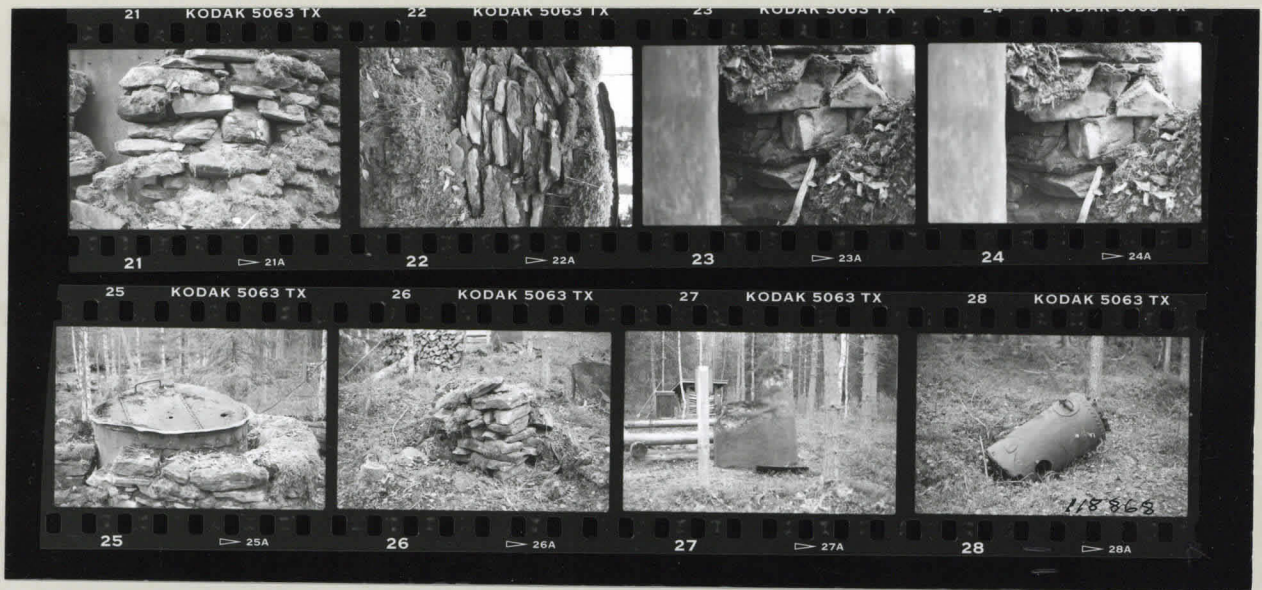

Savenottokuoppia

RHO neg. 118869

5.

RHO neg. 118874

6.

RHO neg 118875

9.

R40 neg 118876

10.

R40 neg 118877

1.

R40 neg. 118870

2.

R40 neg. 118871

3.

RHO neg 118872

4.

RHO neg. 118873